

KÖSZÖNTJÜK AZ OLVASÓT!

Új tudományos folyóirat születéséhez s remélt felcseperedéséhez invitáljuk olvasóinkat. Lapunk rendhagyó a tudományos folyóiratok sorában: nem egyetlen szak-tudomány eredményeit teszi közzé, hanem egy problémát: tér és társadalom viszonyát vizsgálja a különböző szaktudományok szemszögéből, sajátos megközelítésben.

A lap programjának meghatározásában az a kiindulópontunk, hogy a társadalmi folyamatok megértéséhez, pontos feltárásához és előrejelzéséhez éppen olyan szükségünk van térbeliségük, földrajzi dimenziójuk vizsgálatára, mint időbeliségük, történetiségük elemzésére, vagy e folyamatok általánosított modellekbe rendezésére. Nemcsak arról van szó, hogy számos társadalmi folyamatnak – gazdasági növekedés, urbanizáció, társadalmi kiegyenlítődés stb. – leírható földrajzi eloszlása van, hanem arról is, hogy e folyamatok alkalmazkodni kénytelenek a természeti és társadalmi térhez, módosulnak a földrajzi környezet hatására. Ezért a társadalmi folyamatok konkrét megjelenési formái csak a földrajzi környezet ismeretében értelmezhetők.

„Tér” alatt nem a filozófia vagy a fizika térfogalmát értjük, hanem az emberlakta teret, vagyis a földfelszín ama részét, amelyet a társadalom használ, amelybe betelepült. E térnek vannak természeti tulajdonságai, amelyek az ember (amely élőlényként a természet része) teljes tevékenységére – társadalmi, kulturális tevékenységére is – hatnak. Folyóiratunk figyelmének egyik központjában a társadalom és a természeti környezet kapcsolata, kölcsönhatása áll.

Az ember persze egyidejűleg él természeti és társadalmi környezetben. Az ember ökológiai elterjedése során fokozatosan szerzett tapasztalatokat – s közvetített generációról generációra – a természeti környezetről, amelytől kezdetben erősen függött, s amelyben eléggé bizonytalanul, fenyegetettve élt. Az első társadalmi szervezet, a család, az egyén biztonságának érdekében alakult ki. A társadalmi környezet a tér fokozódó használata közben kibontakozó ember–tér és ember–ember kapcsolatok összessége.

Az ember–tér kapcsolatok – folyóiratunk fő tárgya – sokfélék. Például az ember tevékenysége során mozog a tér különböző pontjai között, s így eltérő mozgásteretek alakulnak ki. Ilyenek a napi munkabajárás vagy bevásárlás terei. Az egyéni mozgáspályák összeadódnak, s az embercsoportok által követett pályák a tér kitüntetett pontjaiban csomósodnak. Ezek a pontok vonzzák magukhoz a mozgásokat, vonzásközpont szerepűek, kiemelkednek a térnek csak lakóhelyül szolgáló pontjai közül. A vonzásközpontok a városokban sűrűsödnek; a városokhoz így a vonzott terek soka-

sága kapcsolódik (a bennük élő népességgel). A falu főleg lakóhely-szerepű; vonzást gyakorló intézményeinek (iskola, üzlet) hatása a lakóhelyen belül marad. A városi vonzáskörzetekben összegeződő falu–város kapcsolatok feltárása is fontos vizsgálati területünk lesz.

Amikor az ember térben mozog, különböző rendeltetésű, szerepű tér-részletek között mozog. A különböző terek között a mozgáskapcsolatokat nemcsak a személyek, de termékek, energia, információk cseréje is közvetíti.

A társadalomföldrajz az emberi tevékenységet hét alapfunkcióra osztja. Ezek: a lakás, a munkavégzés; szolgáltatás – ellátás; képzés – kultúra; üdülés – pihenés; közlekedés – kommunikáció és a közösségi élet. E funkciók gyakorlásához meghatározott tér-részletek, földrajzi sajátosságok, társadalmi szervezetek, (épített) berendezések tartoznak.

A társadalmi alapfunkciókat hordozó terek fekvése, jellege, kiépítettsége a társadalmi igények kielégítésének nagyon fontos eleme. Az ember nemcsak dolgozni, vásárolni, kulturálódni akar, hanem ezen igényeit egy számára elfogadható méretű térségen belül kívánja kielégíteni. Ha erre nincs módja lakóhelyéről kiindulva, akkor vagy lakóhelyét változtatja meg, vagy saját kívánatos életmódját kell megcsonkítania, saját társadalmi rétegszintje vagy egyéni igényszintje alatt kell élnie. A települések közötti és a településeken belüli társadalmi feszültségek jórészt a fentiekből fakadnak.

A társadalmi igények és a kiszolgáló terek eltérése bizonyos mértékig állandóan fennáll. A településeknek a népesség mobilabb eleme, mint a funkcionális terek. Hazánkban a terek spontán, a létező helyi társadalmi igényekhez alakítása korlátozott, hiszen ezek zömmel tervezett terek, a településtervezés hozza létre, szabályozza, fejleszti őket. A tervezés pedig átlagokkal és normákkal dolgozik, a helyben – községben, városnegyedben stb. – létező társadalmi igényeket nem is ismeri. Ezért tervek és igények találkozása mindig tökéletlen lesz; hiány és pazarlás egyaránt előfordulhat.

Az igények és a funkcionális terek jobb egyezését segítheti elő a spontán térszerveződés bővülése, a helyi társadalom nagyobb lehetősége saját használt terének megszervezéséhez. Jelenleg ugyanis a különböző funkciójú terek működtetésében túlzott szerepet kap a funkciót gyakorló szervezet belső szakmai szempontja, hatalmi érdeke, s ehhez a társadalmi csoportoknak – gyakran saját érdekeik csonkításával – alkalmazkodniuk kell, nincs mód érdekeik megfelelő érvényesítésére.

Sajátos térkapcsolatokat hoz létre a második gazdaság, amely minden fejlett országban jelentős. A második gazdaság „kibújik” az állam által tervezett terekből, megbontja a hagyományos gazdasági tér-struktúrát, új, spontán, részben rejtett, de funkcionáló térszervezeteket hoz létre. Így hát a fejlett országok területén különböző térszervező erők működnek: nagy térségekben az állam és a külső (nemzetközi) erők, kis térségekben a helyi társadalom szervezeteinek, a mikroökonómiai szervezeteknek erői – eltérő mechanizmusokban, szabályozottság és spontaneitás eltérő arányaiban. Mindez a tér és társadalom viszonyát bonyolulttá teszi – e viszonyrendszer feltárása, sokoldalú megismertetése, társadalmi fejlődésünk szempontjából történő értékelése lesz folyóiratunk fő feladata.